

Kalmici, (e)migracije i istorijski izvori

Mirjana Milenković

Kalmici su jedina mongolska etnička grupa budističke religije koja živi u Evropi i predstavljaju značajno, ali uglavnom zanemareno poglavlje u povijesti migracija i kulturne razmjene na kontinentu. Potomci Oiratske grupe mongolskih plemena, Kalmici su imali nekoliko migracija na zapad iz Zapadne Mongolije u Istočnu Evropu, što je kulminiralo formiranjem Kalmičkog kanata u 17. stoljeću. Kao nomadska plemena, naselili su se u suhim stepskim predjelima zapadno od donjeg toka rijeke Volge, organizirajući svoj život u prenosivim okruglim šatorima poznatim kao jurte.

Vremenom su Kalmici prešli sa nomadskog načina života na formiranje stalnih naselja s kućama i hramovima, a osnivanje Eliste 1865. godine, koja je kasnije postala glavni grad Republike Kalmikije (rus. *Kalmykija*) u okviru Ruske Federacije, označilo je značajnu prekretnicu u njihovu načinu života. Međutim, Oktobarska revolucija 1917. duboko je promijenila njihovu sudbinu. Većina Kalmika, koji su se udružili s Bijelim pokretom u pokušaju očuvanja svog tradicionalnog načina života, suočila se s porazom. Do 1920. mnogi su bili primorani na izgnanstvo, pridruživši se grupacijama od preko 150.000 vojnika i njihovih obitelji koji su se evakuirali u Konstantinopol i na različite grčke otoke. Znanat broj ovih izbjeglica emigrirao je u Kraljevinu Jugoslaviju, preciznije, od proljeća 1920. do kraja 1923. u Srbiju je ušlo oko 500 Kalmika, od kojih se oko 400 nastanilo u Beogradu. Ova migracija je uspostavila najveću koloniju Kalmika u Evropi u to vrijeme. U Beogradu su se prvenstveno naseljavali na periferiji, posebno u Malom mokrom lugu, koji je tada bio prigradsko selo.

Kalmička zajednica u Beogradu vrlo brzo se integrirala u lokalnu privredu. Mnogi Kalmici su radili u ciglanama, ali i na gradilištima, dajući posebno doprinos značajnim gradskim projektima kao što je izgradnja Palače Albanija, prvog beogradskog nebo-

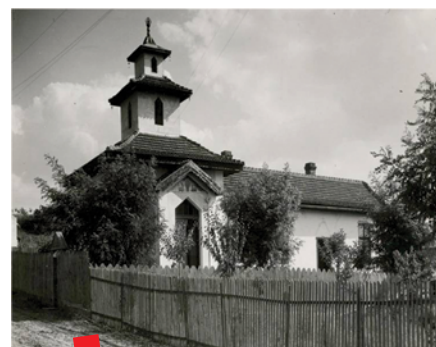
Ben Moschkin, osnivač Facebook stranice Kalmyk Road

dera. Njihove vještine su bile posebno cjenjene u gradnji mostova, gdje su radili u teškim uvjetima u kesonima, komorama koje su se spuštale na dno riječnog korita prilikom postavljanja šipova. Kalmici su posebnu ljubav gajili prema konjima, te su mnogi radili kao kočijaši i džokeji, uključujući zaposlene u kraljevskim konjušnicama. Kupovina konja, uz nabavu zaprega, bila je primarna težnja za mnoge muškarce Kalmika jer im to omogućavalo da prevoze robu, a time više zarade i poboljšaju svoj život. Među pojedincima koji su stekli širu popularnost bio je Učur Kuljdinov, nogometaš FK Jugoslavija. Za razliku od mnogih svojih sunarodnjaka, Kuljdinov je poslije Drugog svjetskog rata ostao u Srbiji, nastavivši sportsku karijeru u Zrenjaninu, da bi se na kraju nastanio u Senti.

Vjerski i kulturni život Kalmičke zajednice odvijao se oko budističkog hrama (još nazivanog hurul) ili pagode, izgrađenog u Beogradu. Ovaj hram je bio jedan od najranijih budističkih vjerskih objekata u Evropi, nakon pagode u Sankt Petersburgu. Kalmici su, naime, 1928. dobili dozvolu od političkih vlasti i Srpske pravoslavne crkve za izgradnju hrama. Značajnu podršku pružio im je industrijalac Miloš Jaćimović, u čijim su ciglanama mnogi Kalmici radili, prije svega donacijom građevinskog materi-

jala, crijepa, ali i zemljišta na kome je hram podignut. Financijski doprinos projektu dao je i Jugoslovenski kralj Aleksandar I. Završen i posvećen 1929. godine, hram je ubrzo postao jedno od obilježja Beograda, pa se čak pojavljuje i u turističkim vodičima, a ulica u kojoj se hram nalazio dobila je naziv Budistička ulica. Gradska vlast je nastavila podržavati Kalmičku zajednicu, financirajući rekonstrukciju i proširenje hrama 1935. Hram nije služio samo u vjerske svrhe, već je u njemu bila smještena i škola u kojoj se nastava odvijala na kalmičkom jeziku, čime se težilo očuvanju kulturnog identiteta zajednice. Zbog njihovog karakterističnog izgleda, Beograđani su ih zvali "Kinezi", ali ne u pogrđnom smislu. Naprotiv, Kalmici su održavali srdačne odnose s lokalnim srpskim stanovništvom, a Kalmička i srpska djeca su zajedno pohađala školu i često se igrala u dvorištu hrama, odražavajući širu atmosferu multikulturalnog suživota u međuratnom Beogradu.

Izbijanje Drugog svjetskog rata narušilo je ovu stabilnost. Ekonomske teškoće primorale su mnoge Kalmike da se iz Beograda presele u selo Debeljača u Banatu, djelu Vojvodine. Napredovanje Crvene armije 1944. potaknulo je preostale Kalmike da napuste Srbiju, bojeći se odmazde zbog svoje prethodne podrške Bijelom pokretu. Povlačili su se preko Slovenije i Austrije u Njemačku, često pješke, u teškim uvjetima. Tijekom ovog egzodusa bili su prinuđeni svoje osobne stvari, kao i inventar beogradskog hrama, ostavljati

Budistički hram u Beogradu, 1930-te

Nogometaš Učur Kuljdinov (stoji desno) sa svojom obitelji, 1920-te

na čuvanje u čekaonicama usputnih željezničkih stanica, ali je on najvećim dijelom bio trajno izgubljen.

Kalmičke izbeglice ostale su u Njemačkoj do zime 1951./52. godine, kada su se uz pomoć američkih dobrovoljnih organizacija preselili u SAD, nastanivši se posebno u Pennsylvaniji i New Jerseyu, gdje njihovi potomci i danas žive. U posljednjoj Srbiji sjećanje na Kalmike i njihov doprinos znatno je izbljedilo. Tek 1998. godine, objavljivanjem studije *Kalmici u Srbiji 1920–44* povjesničara dr. Toma Milenkovića, znanstvenog savjetnika koji je napisao nekoliko monografija o ruskoj emigraciji u Srbiji, pažnja je ponovo usmjerena

Grupa Kalmika i lokalnog stanovništva u predgrađu Beograda, 1930-te

na ovu zajednicu. Na osnovu fragmentirane arhivske građe iz srpskih, ruskih i čeških izvora, kao i novinskih izvještaja i privatnih zbirki, ovo djelo ostaje najobuhvatnija studija o kalmičkoj zajednici u Srbiji. U sljedećim je godinama došlo do oživljavanja interesa za povijest Kalmika u Srbiji. Roman *Kaja, Beograd i dobri Amerikanac* Mirjane Đurđević iz 2009. i dokumentarni film Boška Milosavljevića „Bilo jednom u Beogradu Kalmika“ iz 2012. godine predstavili su priču o Kalmičkoj zajednici široj publici.

Pojava interneta i društvenih mreža dodatno je olakšala očuvanje i širenje kalmičkog nasljeđa. Platforme kao što je Facebook grupa *Kalmyk Road*, koju je osnovao Ben Moškin, odigrale su ključnu ulogu u povezivanju potomaka kroz dijeljenje starih obiteljskih fotografija i rekonstrukciju rodolovlja. Ovaj digitalni arhiv omogućio je potomcima ponovo povezivanje sa svojim korijenima i čuvanje svoga kolektivnog pamćenja širom američkog kontinenta. Društveni mediji su također potaknuli interakciju među pojedincima mješovitog kalmičkog i srpskog nasljeđa. Priče o mješovitim brakovima, poput one Zore Savić i Dorže Mučkajeva, bake i djeda sjeverno makedonske spisateljice Sanje Mučkajeve-Vidanovske, odražavaju širi narativ integracije i međusobnog poštovanja Kalmika i Srba. Takvi brakovi, iako relativno rijetki, ilustriraju duboke veze nastale tijekom ovoga razdoblja. Drugi potomci, kao što je Jama Nembirkow, održavaju veze sa svojim Kalmičkim nasljeđem kroz profesionalna dostignuća svojih predaka, poput njezina oca Liđija Ulanova, sveučilišnog doktora koji je službovao u raznim srpskim gradovima. Suvremeni kalmički novinar Savr Budčalov doprinosi očuvanju ovog sjećanja pišući o iskustvima kalmičke dijaspore.

Usprkos nepostojanju službenih spomenika, nasljeđe Kalmika i dalje postoji u urbanom pejzažu Beograda. Jedno od najvećih gradskih naselja, Konjarnik, ime je dobilo po neka-

dašnjim konjušnicama, koje su se tu nalazile, a u kojima su u međuratnom razdoblju radili mnogi Kalmici. Ovaj toponim stoji kao nijemi svjedok o nekada živoj zajednici koja je imala ulogu u oblikovanju modernog Beograda. Danas se potomci beogradskih Kalmika, koji su stekli financijsku stabilnost za vrijeme svojeg života u SAD, vraćaju u Srbiju da se ponovo povežu sa svojim nasljeđem, među njima i Alta i Ubie Buruškin. Iako budištički hram više ne postoji, a njegova lokacija nema ni adekvatno obilježje, ovi posjeti otjelovljuju trajne veze između prošlosti i sadašnjosti, sjećanja i identiteta.

Povijest Kalmika u Srbiji naglašava širu dinamiku migracija, kulturne razmjene i otpornosti. Svojim radom, tradicijom i interakcijom s lokalnim stanovništvom, Kalmici su pridonijeli stvaranju multikulturalnog, multinacionalnog i multi religijskog tkiva međuratnog Beograda. Iako su povijesne okolnosti dovele do njihovog odlaska i skoro brisanja iz javnog pamćenja, stalni napori znanstvenika, potomaka i entuzijasta osiguravaju da se njihova priča nastavi. Iskustvo Kalmika služi kao dirljiv podsjetnik na složenost života dijaspore i trajnu važnost očuvanja kulturnog sjećanja u odnosu na povijesne tokove. ■

Kalmičke žene u Debeljaci za vrijeme Drugog svjetskog rata